

УДК 330.111.6:330.87:316.3

Батьковець Н. О.,

ORCID ID: 0000-0003-3003-5039,

к.е.н., доцент кафедри економіки та маркетингу Відокремленого структурного підрозділу Навчально-науковий Інститут підприємництва та перспективних технологій Національного університету "Львівська політехніка", м. Львів

Марусяк Л. О.,

к.ю.н., доцент кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін філії Державного вищого навчального закладу "Ужгородський національний університет", м. Львів

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ЙОГО ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Анотація. В статті розглянуто стан та перспективи розвитку інформаційного суспільства в контексті інноваційно-технологічних проектів розбудови Smart Сіті. Досліджено основні тенденції та пріоритетні ролі впливу освіти на формування "розумного міста". Визначено основні бар'єри в процесі надання освітніх послуг та розвитку інформаційного суспільства. Виокремлені основні принципи констатації існування інформаційного суспільства та пріоритети для його формування відповідно до Женевського Плану Дій. Розглянуто проблеми підготовки фахівців майбутнього та наведено основні затребувані професії, які будуть мати актуальність, запропоновано основні принципи правового регулювання. Доведено, що розвиток інформаційного суспільства неможливий без постійного оновлення інформаційного законодавства, а також адаптації його до нових соціально-економічних, політико-правових та інформаційних реалій.

Ключові слова: Smart Сіті, інформаційне суспільство, вища освіта, компетентнісний підхід, професійно-фахові компетенції, інноваційна модель фахівця, теоретична та практична підготовка.

Batkovets N.O.,

ORCID ID: 0000-0003-3003-5039,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics and Marketing of the Separated Structural Division Educational-Scientific Institute of Entrepreneurship and Advanced Technologies of the Lviv Polytechnic National University, Lviv

Marusyak L.O.,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Social and Humanitarian Disciplines of the branch of the State Higher Educational Institution "Uzhgorod National University", Lviv

SOCIO-ECONOMIC ASPECTS OF INFORMATION SOCIETY AND ITS LEGAL REGULATION

Abstract. The article discusses the state and prospects of the development of the information society in the context of Smart City innovation and technology projects. The main tendencies and priority roles of the education influence on formation of Smart City are investigated. The main barriers in the process of providing educational services and the development of the information society are identified. The basic principles of establishing the existence of an information society and the priorities for its formation in accordance with the Geneva Action Plan are outlined. The problems of the future specialists training are considered and the most demanded professions, which will have relevance, as well as the basic principles of their legal regulation, are proposed. It is proved that the development of an information society is impossible without constant updating of information legislation, as well as its adaptation to new socio-economic, political, legal and informational realities.

Keywords: Smart City, information society, higher education, competence approach, professional competences, innovative model of specialist, theoretical and practical training.

JEL Classification: I31; K30; O18; O39

DOI: <https://doi.org/10.36477/2522-1256-2019-24-12>

Постановка проблеми. Розвиток інформаційного суспільства – незаперечний факт майбутнього існування людської цивілізації, який передбачає потребу створення середовища, що відповідає рівню урбанізації території.

Таке середовище повинно формуватися у вигляді міста майбутнього з наміром поліпшити інформування та мережеві зв'язки громадян, науковців та громадян, зокрема і для більш прозорої організації досліджень. За кордоном такі проекти реалізуються у вигляді Смарт Сіті – це “інформоване, мережеве, мобільне, безпечне та сталє місто” [13]. Сучасне “розумне місто” зобов'язане бути центром розвитку вищої освіти та наукових досліджень, а також центром формування інтелектуального робочого потенціалу. Загальносвітовою цивілізаційною тенденцією є тяжіння усіх прошарків суспільства до сучасного динамічного освітнього середовища [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інформаційне суспільство як новий етап в історії людства розглядали І. Арістова, В. О. Данильян, В. О. Ільганаєва, В. А. Ліпкан, І. Коронінко та ін. Окрім цього, науковець В. М. Бебик описує інформаційне суспільство як явище, в якому кожна людина може отримувати, накопичувати та розповсюджувати інформацію.

Багато науковців працюють над дослідженням та розвитком концепцій інформаційного суспільства: О. Бард, Д. Белл, М. Кастельс, Е. Тоффлер, Ф. Уебстер, О. Т. Харчевніков та інші фахівці.

Постановка завдання. Метою даної статті є аналіз теоретичних аспектів та наявного практичного досвіду функціонування “розумного міста” через встановлення якісного рівня та формування інформаційного суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Актуальність розбудови міста майбутнього та формування інформаційного суспільства є очевидною, не залишилися поза увагою ці процеси і в Україні. До прикладу у м. Львові відбулася відкрита дискусія щодо Львова як “розумного міста” – стратегічна сесія Smart City Day [11]. Професіонали акцентують увагу на тому, що “розумне місто” – це не тільки структуровані технічно та технологічно потоки інформації, але і місто, в якому інвестиції скеровують перш за все у людський і соціальний капітал [11].

Будь-які інноваційні рішення супроводжуються різного роду дослідженнями та статичними моніторингами процесів і явищ, які, в свою чергу, будуть основою стратегічних змін. Зміни відбуваються при підтримці інтелектуальних ініціатив, до яких повинні бути залучені місцеві органи управління, заклади освіти та громадяни. В контексті цього особливої уваги заслуговує інформаційне суспільство, яке формується на інноваційних підходах до освіти та використанні концепції інклюзивної освіти.

В місті майбутнього переважатимуть інтелектуальний капітал та інформаційні технології, що є закономірним етапом розвитку суспільства під назвою “інформаційне”. Як стверджує Колодко А. І. [6], “інформаційне суспільство – це суспільство, котре приходить на зміну добі індустріального виробництва і вносить перелік нових цінностей у повсякденне

життя сучасної людини”. Інформаційний та інтелектуальний потенціал суспільства буде перспективи сталого розвитку визначеного регіону із збалансованим використанням всіх видів ресурсів.

Різні науковці подають дефініцію “інформаційне суспільство” по-різному. В. Ліпкан проводить паралель поняття “інформаційне суспільство” та “суспільство знань”, тобто “суспільство, в якому головною умовою добробуту кожної людини і кожної держави стає знання, здобуте завдяки безперешкодному доступу до інформації та вмінню працювати з нею” [7].

Загалом існує багато чинників, що визначають наявність та статичність інформаційного суспільства, однак їх сукупність прийнято диференціювати за трьома основними групами:

1. Індивідуум для постійного накопичення знань та удосконалення повинен користуватися вільним інформаційним простором, який визначається можливістю доступу людини до інформації.

2. Використання відповідних сучасних інформаційних, технологічних, технічних та комунікаційних систем, забезпечення підтримки високого рівня розвитку інформаційно-комунікаційних технологій.

3. Учасники інформаційного суспільства взаємодіють в єдиному інформаційному просторі, який передбачає наявність розвиненої інформаційної інфраструктури суспільства.

Кардинальні зміни в суспільстві, глобалізація багатьох процесів і явищ вимагають адаптивних змін системи освіти, яка передбачає реформування на основі широкого використання в освітній діяльності інформаційних систем та технологій.

Відповідно до Женевського Плану Дій першочерговими пріоритетами формування інформаційного суспільства у світі є створення наступних систем:

- електронного уряду (e-Government);
- електронної комерційної діяльності (e-Business);
- електронного здоров'я (e-Health);
- електронної освіти (e-Learning);
- електронної зайнятості (e-Employment);
- електронної охорони навколишнього середовища (e-Environment);
- електронного сільського господарства (e-Agriculture);
- електронної наукової діяльності (e-Science).

Всі ці системи повинні гармонійно використовуватися у житті “розумного міста” і гарантувати безпечність та сталість для проживання його громадян. Основний пріоритет, який прописаний щодо електронної освіти у вищезгаданому документі, визначається як [8] “створення внутрідержавних документів, що визначають політику, для забезпечення повномасштабної інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій в освіту і професійну підготовку на всіх рівнях, зокрема в розробку навчальних програм, підготовку викладачів, управління і керівництво установами та в підтримку концепції навчання протягом усього життя”.

Науковець О. П. Дзьобань в своїй монографії “Інформаційна безпека у проблемному полі соціокультурної реальності” підкреслює, що “основу соціа-

льної динаміки в інформаційному суспільстві складуть не традиційні матеріальні, а інформаційні, інтелектуальні ресурси – знання, наука, організаційні чинники, інтелектуальні здібності людей, їх ініціатива, творчість” [3].

В інформаційному суспільстві основними принципами освітньої діяльності повинні бути:

- відкритість;
- реальність;
- інноваційна направленість;
- адаптивність;
- безперервність.

Освітня діяльність в країні, де адаптовані принципи інформаційного суспільства, повинна видозмінитися відповідно до потреб такого суспільства. Багато європейських країн вже сьогодні працюють над формуванням програми для реалізації концепції безперервної освіти для громадян “Освіта протягом всього життя”, яка націлена на навчання людей старшого віку в інформаційному суспільстві.

Інформаційне поле індивідуума динамічно змінюється відповідно до структуризації інформаційних потоків. Поняття застарілої інформації видозмінюється як щодо термінів використання, так і релевантності семантичного змісту та актуальності інформації станом на певний термін.

В будь-якому випадку перехід на наступний рівень інформаційного суспільства відбувається через науково-технічну революцію, яка неможлива без наявності в країні інтелектуального потенціалу та якісного рівня освітньої діяльності.

Американський дослідник В. Мартін в своїх роботах розглядає розвиток та становлення інформаційного суспільства через призму етапів послідовності та зрілості до високого рівня інформаційної взаємодії. На його думку, варто виділити п'ять критеріїв зрілого інформаційного суспільства [15]:

1. Економічний – інформаційний сектор в ньому розглядається як складова частина сучасного економічного життя. Він передбачає врахування зростання економічної цінності інформаційної діяльності: в економічній діяльності інформаційна активність повинна переважати над діяльністю в інших галузях.

2. Технологічний – показує, наскільки технології проникають у всі сфери діяльності індивідів. Цей критерій визначає відчутність в житті кожного індивідуума технологічних інновацій (кабельне та супутникове телебачення, комп'ютерні мережі). Таким чином, семантичне значення технологічного критерію можна звести до суті: нові технології, які використовуються для задоволення “старих” потреб і цінностей, не призводять до розвитку якісно нових інформаційних взаємодій у суспільстві.

3. Соціальний – змінюється соціальна поведінка індивідів під впливом інформаційних технологій. Визначення місця і ролі кожного в суспільстві передбачає отримання відповідної освіти, працевлаштування, тобто зайнятості.

4. Політичний – формується свого роду глобальний форум, в якому пересічні громадяни можуть безпосереднім чином брати участь в управлінні як за

регіональним місцем проживання, так і в просторовому аспекті.

5. Культурний – відбувається взаємодія і взаємопроникнення культур в глобальному масштабі. Однак цей критерій може бути загрозливим через появу великого масиву інформації, але її семантичний рівень нівелюється. Парадокс сучасного суспільства полягає в тому, що багаторазово зростає інтенсивність використання знаків, причому це супроводжується їх “порожнечою”, втратою смислів.

Тому необхідно проводити постійне оновлення знань фахівців у їх професійній області, тобто повинно проводитися додаткове професійне навчання. Цей вид навчання й освіти поступово починає займати в інформаційному суспільстві лідируючі позиції. Так, до прикладу, цією системою охоплено в США близько 70% працюючих, Європі – 60, Японії – 80%, що надає реальні переваги для підтримання професійної майстерності та відповідного високого рівня фахового володіння сучасними знаннями з отриманої спеціальності [10].

Основним завданням освіти майбутнього в перспективі повинен стати навчальний процес, зорієнтований на знання середовище, яке може бути сформованим через процес постійного навчання та оволодіння сучасними компетенціями для фахового виконання професійних функцій та обов'язків. Відповідність професійних компетенцій сучасним напрямкам інформаційно-комунікаційних технологій суспільства визначає спроможність побудови в майбутньому Смарт Сіті. На підставі досліджень науковцями виділено основні бар'єри, які виявляються на шляху впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій:

- Відсутність чітко сформованої законодавчої бази для розвитку прозорої ринкової конкуренції, особливо у сфері бізнесу.

- Нечітко окреслені рамки концепції знаннєвої економіки.

- Стагнація ринку високих технологій через відсутність державної підтримки та мотиваційного механізму.

- Відсутність фінансових ресурсів для впровадження науково-технологічних інновацій.

- Недотримання принципових вимог щодо інноваційного вектора економічного зростання.

Науковці Віденського технічного університету проводили дослідження щодо окреслення спільних характеристик, за якими можна визначити належність та відповідність населеного пункту поняттю “розумне місто”. Було виділено шість основних характеристик “розумного міста”, 31 формулюючий фактор і 74 індикатори, що визначають дані фактори [14]. Отже, до основних ознак “розумного міста” відносять: “розумну економіку”; “розумну мобільність”; “розумне ставлення до навколишнього середовища”; “розумних жителів”; “розумний спосіб життя”; “розумне управління”.

За прогнозами експертів, тенденції урбанізації продовжуватимуться і в найближчому майбутньому: до 2020 року буде налічуватися 600 “розумних міст” по всьому світу, і саме ці міста внесуть близько 60% світового ВВП до 2025 року [4].

Формуванню інноваційного освітянського простору повинні передувати розроблені та впроваджені інноваційні технології, які не заперечують можливості постійного, безперервного навчання. Як стверджує Мужанова Т. М., “розумна освіта” – це нова філософія освіти, що відповідає вимогам динамічного соціального середовища.

Розвиток інформаційного суспільства неможливий без постійного оновлення інформаційного законодавства, а також адаптації його до нових соціально-економічних, політико-правових та інформаційних реалій. Становлення вітчизняного інформаційного права відбувається в умовах інтенсивного розвитку інформатизації процесів та явищ. Однак ми неодмінно перетинаємося з певними недоліками інформаційного суспільства, до яких відносяться:

1. Подання та використання в ЗМІ певної інформації, що носить характер насадження думок та технологій.

2. Члени суспільно неоднорідного суспільства мають різний ступінь доступності до інформації, відтак і до інформаційних послуг в цілому.

3. Широкий спектр доступної інформації пов'язаний із проблемою недостовірності інформації.

4. Інформаційні технології здатні проникати у життя людей та руйнувати його за допомогою тотального контролю, а віртуальна реальність призводить до психічної залежності та розладу особистості.

5. Застосування інформаційних технологій повинно забезпечувати розвиток та добробут усіх громадян, але політичні та економічні перешкоди не працюють в напрямі ліквідації бідності та неосвіченості.

Основою функціонування інформаційного суспільства є інформація, а дана сфера суспільних відносин потребує регулювання та вдосконалення. Окреслимо ряд проблем правового регулювання даної сфери суспільних відносин.

Насамперед це:

1. Наявність нормативних актів, що викликають суперечливе їх тлумачення та виокремлюють чіткі прогалини в регулюванні інформаційних правовідносин.

2. Велика кількість підзаконних нормативних актів, що зумовлює труднощі в їх застосуванні та тлумаченні.

3. Підходи до формування системи інформаційних правовідносин, що є дещо розмитими та невизначеними.

4. Наявність правового безладу внаслідок прийняття нових нормативно-правових актів, що не погоджені з раніше прийнятими нормами права.

Отже, з огляду на те, що в Україні регулювання сфери інформаційних правовідносин здійснюється шляхом вирішення окремих проблем нормативно-правовими актами вузької спеціалізації, усі сили законодавців повинні бути спрямовані на комплексне та кодифіковане правове регулювання інформаційних правовідносин суспільства в Україні.

Зрозуміло, що лише у громадському суспільстві можливий розвиток інформаційних правовідносин.

На жаль, сьогоденне українське законодавство щодо розвитку інформаційного суспільства є недосконалим і не відповідає європейському правовому досвіду з цих питань. Базовим поняттям є інформаційне право, яке включає вирішення правових проблем, які стосуються використання, обміну, зберігання та розповсюдження інформації. Позитивним є те, що в Україні прийнято низку законодавчих актів щодо регулювання інформаційних відносин, які дають змогу на якісно новому рівні розвивати інформаційне суспільство.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. За останніми даними Mind, потрібно звернути увагу на професії, які у майбутньому інформаційному суспільстві будуть затребувані [2]:

- Фахівець з машинного навчання (Machine Learning).
- Архітектор хмарних систем (Cloud architect).
- Дизайнер віртуальної реальності (VR).
- Архітектор енергонуюльових (активних) будинків.
- Інженер з енергоефективності.

Зрозуміло, що навчання за цими професіями не може бути визначене часовим інтервалом, адже опанувати їх раз і назавжди неможливо, оскільки технології постійно розвиваються. Фахівців майбутнього чекає безперервне навчання, яке закладене у принципах інформаційного суспільства.

Заклади академічної освіти також прогнозують та розробляють нові програми та курси для можливості надання освітніх послуг за професіями майбутнього.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бобровський О. “Розумні міста” та «розумні суспільства»: колізії становлення в інформаційно-комунікативному просторі (“Smart Cities” and “Smart Societies”: Formation Collisions in Informational and Communicational Dimension) / Бобровський О. // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. – 2015. – Вип. 16. – С. 138-141. – (Серія “Філософія”).

2. Галузі майбутнього: “розумні” міста та будинки / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Mind.ua <https://mind.ua/publications/20188390-galuzi-majbutnogo-rozumni-mista-ta-budinki>.

3. Дзьобань О. П. Інформаційна безпека у проблемному полі соціокультурної реальності [Текст] : монографія / О. П. Дзьобань. – Х. : Майдан, 2010. – 260 с.

4. Иванык А. Что нужно сделать Украине для создания умных городов / А. Иванык [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://delo.ua/tech/tehnologii-umnogo-gorodabuduschee-ili-nastojaschee-325883/?supdated_new=1497274174.

5. Кунанець Н. Е. Особливості формування цілей соціальних та соціокомунікаційних складових у проектах “розумних міст” / Кунанець Н. Е., Небесний Р. М., Мацюк О. В.; Lviv Polytechnic National

University Institutional Repository [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua>_ - С. 257-274.

6. Колодко А. І. Мистецтво в міждисциплінарних дослідженнях. Основні концепції інформаційного суспільства: зарубіжний та український досвід / А. І. Колодко // Вісник ХДАДМ. - 2015. - № 5. - С. 101-107.

7. Ліпкан В. А. Систематизація інформаційного законодавства України [Текст]: монографія / В. А. Ліпкан, В. А. Залізник. - К. : ФОРМ О. С. Ліпкан, 2012. - 304 с.

8. Матеріали Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства (Женева 2003 – Туніс 2005). Підсумкові документи. - К. : Міністерство транспорту та зв'язку України, державний департамент з питань зв'язку та інформатизації, 2006. - 87 с.

9. Мизрахи М. В. “Умный город”: эволюция концепта. Инициативы городских сообществ в развитии города / Мизрахи М. В. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://sn-philcultpolsoc.crimea.edu/arhiv/2013/uch_24_3filosof/027_mizr.pdf.

10. Мужанова Т. М. “Розумне місто” як інноваційна модель управління / Мужанова Т. М.; Державний університет телекомунікацій : збірник наукових праць “Економіка. Менеджмент. Бізнес”. - 2017. - № 2 (20). - С. 116-122.

11. Майбутнє міст [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://smartcity.lviv.ua/>.

12. Соколовська О. О. Smart City: використання інформаційно-комунікативних технологій у місцевому самоврядуванні / Соколовська О. О. // Аспекти публічного управління. - 2014. - №11/12. - С. 77-85.

13. Юрген Мойзес Хто Буде Місто Завтрашнього Дня? / Юрген Мойзес [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.goethe.de/ins/ua/uk/kul/dos/psu/20573444.html.

14. The smart city model [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.smartcities.eu/?cid=2&ver=4>.

15. Martin W. J. The Global Information Society // Aldershot: Aslib Gower: Brookfield, Vt. USA: Gower, 1995. - P. 5.

REFERENCES

1. Bobrovskyy O. (2015), “Rozumni mista” ta “rozumni suspilstva”: koliziyi stanovlennya v informatsiyno-komunikatyvnomu prostori (“Smart Cities” and “Smart Societies”: Formation Collisions in Informational and Communicational Dimension), *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu “Ostrozka akademiya”*. Seriya “Filosofiya”, vyp. 16, s. 138-141.

2. Haluzi maybutnoho: “rozumni” mista ta budynky, available at: [Mind.ua https://mind.ua/publications /20188390-galuzi-majbutnogo-rozumni-mista-ta-budinki_](http://mind.ua/publications/20188390-galuzi-majbutnogo-rozumni-mista-ta-budinki_)

3. Dzoban, O. P. (2010), *Informatsiyna bezpeka u problemnomu poli sotsiokulturnoyi realnosti* [Tekst] : monohrafiya, Maydan, KH., 260 s.

4. Yvanyk A. Chto nuzhno sdelat Ukrainy dlya sozdaniya umnykh horodov, available at: https://delo.ua/tech/tehnologii-umnogo-gorodabudushee-ili-nastojashee-325883/?updated_new=1497274174.

5. Kunanets, N. E. Nebesnyy, R. M. and Matsyuk, O. V. Osoblyvosti formuvannya tsiley sotsialnykh ta sotsiokomunikatsiynykh skladovykh u proektakh “rozumnykh mist”, Lviv Polytechnic National University Institutional Repository, available at: <http://ena.lp.edu.ua/S.257-274>.

6. Kolodko, A. I. (2015), *Mystetstvo v mizhdystyplinarnykh doslidzhennyakh. Osnovni kontseptsiiy informatsiynoho suspilstva: zarubizhnyy ta ukrayinskyy dosvid*, *Visnyk KHDADM*, № 5, s. 101-107.

7. Lipkan, V. A. and Zaliznyak, V. A. (2012), *Systematyzatsiya informatsiynoho zakonodavstva Ukrainy* [Tekst]: monohrafiya, FOP O. S. Lipkan, K., 304 s.

8. Materialy Vsesvitnoho samitu z pytan' informatsiynoho suspilstva (Zheneva 2003 – Tunis 2005). Pidsumkovi dokumenty (2006), Ministerstvo transportu ta zvyazku Ukrainy derzhavnyy departament z pytan zvyazku ta informatyzatsiyi, K., 87 s.

9. Myzrakhy, M. V. “Umnyy horod”: évoluyutsyya kontseptu. Ynytsyatyvy horodskykh soobshchestv v razvytyy horoda, available at: http://sn-philcultpolsoc.crimea.edu/arhiv/2013/uch243filosof/027_mizr.pdf.

10. Muzhanova, T. M. (2017), “Rozumne misto” yak innovatsiyna model upravlinnya Derzhavnyy universytet telekomunikatsiy : zbirnyk naukovykh prats “*Ekonomika. Menedzhment. Biznes*”, № 2 (20), s. 116-122.

11. Maybutnye mist, available at: <http://smartcity.lviv.ua/>

12. Sokolovska, O. O. (2014), *Smart City: vykorystannya informatsiyno-komunikatyvnykh tekhnolohiy u mistsevomu samovryaduvanni*, *Aspekty publichnoho upravlinnya*, №11/12, s. 77-85.

13. Yurgen Moyzes Khto Buduye Misto Zavtrashnoho Dnya?, available at: www.goethe.de/ins/ua/uk/kul/dos/psu/20573444.html.

14. The smart city model, available at: <http://www.smartcities.eu/?cid=2&ver=4>.

15. Martin, W. J. (1995), *The Global Information Society*, Aldershot: Aslib Gower: Brookfield, Vt. USA: Gower, p. 5.

Стаття надійшла до редакції 28 січня 2019 р.